

документального оформлення и сроков уплаты налога на прибыль физических лиц и единого социального взноса с заработной платы работников.

Ключевые слова: начисления на фонд оплаты труда, налог на доходы физических лиц предпринимателей, военный сбор, бухгалтерский учет начисления и удержания.

SUMMARY

FEATURES OF ACCRUAL AND DEDUCTION FROM WAGES

In the article the concept of wage has been defined the accounting tax on personal income and procedure of accruals and deductions from employee salaries in accordance with the innovations, which came into force on 1 January 2016 has been considered. In detail with usage conventional examples it has been highlighted the procedure of accrual and deduction from wages and the amount of sickness payment. The changes made to the calculation procedure of collection of military and certain aspects of tax accounting related documentation and terms of payment of tax on personal income and single social contribution on wages of employees have been considered.

Keywords: accrual of payroll, tax on personal income entrepreneurs, military duty, accounting accrual and deduction.

УДК 658.15

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ФЕЄР О. В., ДОРОШЕВИЧ Л. С.

Мукачівський державний університет

В умовах глобалізації та постійної конкурентної боротьби, важливим питанням для кожного підприємства є забезпечення його ефективної діяльності. Це є досить складно, оскільки підприємство як відкрита система, постійно перебуває під впливом чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Метою статті є розглянути та узагальнити теоретичні основи ефективності функціонування підприємств. У статті використовувались такі методи наукового дослідження: комплексний і системний підходи, методи аналізу і узагальнення.

Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку складають праці вітчизняних та закордонних вчених з питань ефективності діяльності підприємства.

Встановлено, що ефективність - комплексна, багатогранна категорія, яку можна характеризувати як певну властивість підприємства, яка пов'язана із забезпеченням процесу формування цілей відповідно до умов середовища функціонування та їх досягнення соціально обумовленими засобами при встановленому співвідношенню доходів та витрат. На основі проведеного дослідження виділено основні ознаки ефективності діяльності підприємства: дієвість, економічність, якість, результативність, прибутковість, якість трудового життя, впровадження нововведень. Розглянуто типову класифікацію ефективності діяльності підприємства. Згруповано чинники внутрішнього і зовнішнього середовища, які впливають на ефективність функціонування підприємства.

Наукова новизна дослідження полягає у доповненні визначення поняття ефективність діяльності підприємства - комплексна економічна категорія, яка характеризує можливість досягнення позитивного результату (ефекту) в ринкових умовах господарювання, іншими словами ця категорія відображає рівень використання ресурсного потенціалу підприємства щодо досягнення поставленої мети. Оскільки ефективність діяльності підприємства є багатогранним і дискусійним явищем, актуальним є проведення подальшого дослідження з даної проблематики.

Ключові слова: ефективність, ефект, підприємство, ефективність діяльності підприємства, ознаки ефективності діяльності підприємства, класифікація ефективності діяльності підприємства.

В умовах жорсткої конкуренції перед вітчизняними підприємствами стоїть досить складне завдання, яке передбачає не тільки утримання досягнутих позицій, а й постійне їх зміцнення, удосконалення саме через забезпечення ефективності діяльності підприємства. Тобто, можна стверджувати, що успішне досягнення поставленої мети, в першу чергу, залежить від рівня ефективності діяльності суб'єкта господарювання. Основними чинниками, які обумовлюють раціональне, ефективне здійснення господарської діяльності є:

- по-перше, обмеженість ресурсів, що, в свою чергу, ставить підприємство у певні, визначені, рамки та передбачає постійний пошук більш раціональних методів, напрямків їх використання;

-по-друге, прагнення до підвищення результативності діяльності підприємства з боку керівництва та інших зацікавлених осіб.

Об'єкти та методи дослідження. У сучасній економічній науці як іноземні так і вітчизняні науковці досліджують питання ефективності діяльності підприємства, серед них: Майстро Р.Г. [5], Рац О.М. [3], Якимчук Т.В. [1], Шепеленко М.П. [6], Шляга О.В. [2], Нили Е., Адамс К., Кеннерлі М. [7] та інші. Незважаючи на широкий спектр досліджень щодо ефективної діяльності суб'єктів господарювання, існує низка дискусійних питань, зокрема це стосується розмежування таких понять як «ефективність» та «ефект», видів і ознак ефективності. Для досягнення поставленої мети, використано комплексний і системний підходи, методи аналізу і узагальнення.

Постановка завдання. Розглянуто та узагальнити теоретичні основи ефективності функціонування підприємств.

Результати та їх обговорення. Ефективність – комплексна, багатогранна категорія. Більшість науковців [1-3] стверджують, що категорія ефективність є найбільш складною категорією сучасної економічної думки. Так, саме слово «ефективність» походить від латинського «effectus», що в перекладі означає виконання, дія [4, 358 с.].

З метою визначення сутності ефективності діяльності підприємства, перш за все необхідно чітко визначити та розмежувати такі взаємопов'язані поняття як «ефективність» та «ефект». Під ефектом розуміють чистий результат, який можна виразити у матеріальному, фінансовому або соціальному вигляді. Окрім цього, ефект виступає абсолютною категорією і не передбачає врахування здійснених витрат для його одержання. Значно ширшим є поняття «ефективність», адже воно відображає суспільну корисність, продуктивність та інші якості об'єкта, тобто тут враховуються не тільки отримані результати, а й здійснені затрати.

Отже, категорія «ефективність» на мікрорівні, визначає взаємозв'язок між фінансовими результатами діяльності підприємства та величиною інвестованих коштів.

Дослідження наукової літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до тлумачення поняття «ефективність діяльності підприємства». Науковці [5, с.97-101.; 6, с.35-36.] найчастіше розглядають це поняття як вибір правильних цілей, результативність функціонування певної системи, оцінку діяльності підприємства, але, все ж найчастіше визначають це поняття як співвідношення кінцевого результату до витрат, які обумовили його одержання.

Також, досить цікавим є підхід таких науковців як Е. Нілі, К. Адамс, М. Кеннерлі, які розглядали ефективність діяльності підприємства з п'яти точок зору [7]:

- задоволення потреб зацікавлених сторін, тобто визначення переліку зацікавлених осіб, якими можуть бути керівники підприємства, інвестори, працівники, держава тощо, та встановлення їх потреб, сподівань;

- вклад зацікавлених сторін, що передбачає визначення потреб та вимог підприємства на взаємовигідній основі;

- інноваційні стратегії: підприємство повинно розробити стратегії подальшого розвитку, які б задовольнили потреби всіх зацікавлених сторін, і при цьому враховували інтереси самого підприємства;

- процеси, мається на увазі, визначення бізнес-процесів, які будуть використовуватись у діяльності підприємства з метою успішної реалізації вибраної стратегії розвитку;

- можливості, тобто визначення сильних сторін підприємства, які можуть бути використані у процесі управління діяльністю підприємства.

Отже, ефективність діяльності підприємства – це, в першу чергу, здатність системи до досягнення мети, а саме задоволення потреб споживачів, раціональне використання факторів зовнішнього середовища та наявного ресурсного потенціалу, підвищення результативності, економічності підприємства.

Охоплюючи зовнішні та внутрішні аспекти, ефективність можна розглядати як систему суспільних цінностей, що відповідають потребам суспільного розвитку, і трактується як здатність до виконання функцій ціле-покладання (формулювання цілей відповідно до потреб), ціле забезпечення (використання соціально схвалених цілей), досягнення мети, економічності (досягнення певного співвідношення між результатами та витратами), факторної обумовленості (врахування зовнішніх та внутрішніх факторів діяльності підприємства) [8, с. 284].

Проаналізувавши основні підходи до визначення та розуміння сутності поняття «ефективність діяльності підприємства» можна виділити такі її ознаки: 1) дієвість, тобто рівень досягнення поставленої мети; 2) економічність, яка визначає рівень використання ресурсів; 3) якість, шляхом визначення рівня відповідності призначенню; 4) результативність, тобто співвідношення валових доходів і сумарних витрат; 5) прибутковість, яка передбачає визначення відношення кількості виробленого продукту до спожитих ресурсів; 6) якість трудового життя, тут мається на увазі ступінь задоволення особистих потреб і запитів працівників у процесі трудової діяльності; 7) впровадження нововведень як характеристика перетворення науково-технічного потенціалу підприємства [8, с. 284].

Діяльність організації може бути визнана ефективною за умови виконання наступних умов:

- цілі в кожен певний момент часу розглядаються як тимчасові, рухомі, похідні від вимог, що висуваються з боку як суспільства, так і самої організації;

- зміст цілей відповідає сутнісним характеристикам організації та відображає зовнішні та внутрішні умови її функціонування;

- визначені цілі успішно досягнуті, тобто досягнення цілей виправдане витраченими засобами;

- для досягнення цілей використовуються визнані, схвалені суспільством засоби. Необхідність цієї умови визначається соціально-економічною природою організації [5, с.97-101].

Ефективність діяльності підприємства виступає як системне відображення кінцевих результатів, які формуються у процесі використання робочої сили та засобів виробництва за певний звітний період.

Оскільки, у процесі розвитку господарських відносин підприємство повинно постійно удосконалювати свою діяльність, то доцільним буде детальніше розглянути типову класифікацію ефективності діяльності підприємства (див. табл. 1.) та провести змістовну характеристику різних видів ефективності. Це зумовлено, в основному, тим, що на практиці більшість підприємств виокремлюють відповідні типи ефективності переважно на підставі отриманих результатів його діяльності.

Таблиця 1.

Типова класифікація ефективності діяльності підприємства

Класифікаційна ознака	Типи
Отримані результати	Економічна
	Соціальна
	Екологічна
Місце одержання	Локальна
	Народногосподарська
Характер витрат	Застосовуваних ресурсів
	Понесених витрат
Рівень оцінювання	На рівні суспільства
	На рівні суб'єкта господарювання
	На рівні структурного підрозділу
	На рівні окремого робочого місця
Умови оцінювання	Реальна
	Розрахункова
	Умовна
Ступінь збільшення ефекту	Первісна
	Мультиплікаційна
Метод розрахунку	Абсолютна
	Порівняльна
Типи процесів	Організаційна
	Фінансово-економічна
	Соціальна
	Технологічна
	Інноваційна та інші

Найчастіше ефективність діяльності підприємства класифікують залежно від отриманих результатів, що передбачає виділення економічної, соціальної та екологічної ефективності. Так, економічний ефект відображає саме вартісні показники, які характеризують діяльність підприємства. Формами прояву економічної ефективності є підвищення продуктивності праці персоналу підприємства, збільшення прибутку, зниження собівартості продукції (товарів, послуг), зниження фондомісткості, матеріаломісткості, трудомісткості продукції тощо.

Соціальна ефективність передбачає досягнення різних соціальних ефектів, а саме поліпшення умов праці персоналу, утворення нових робочих місць, зниження рівня безробіття, скорочення тривалості робочого тижня, підвищення рівня життя населення. Тобто вона вказує на відповідність понесених витрат і отриманих соціальних ефектів поставленим цілям і соціальним потребам суспільства. У той же час, соціальний результат діяльності підприємства може відображати і негативні тенденції, такі як зниження рівня зайнятості населення тощо.

Щодо екологічної ефективності можна сказати, що вона характеризує співвідношення витрат та отриманих екологічних результатів з інтересами держави, суспільства, персоналу.

Така ознака як ступінь збільшення ефекту дозволяє виокремити первісну та мультиплікаційну ефективність. Підприємство у процесі здійснення операційної діяльності, розробляє та реалізує різні прибуткові ідеї, програми, проекти технічного, організаційного та економічного характеру, які обумовлюють виникнення, так званого, первісного (одноразовий) ефект. Необхідність такого поділу обумовлений тим, що в

процесі розвитку підприємства спостерігається також мультиплікаційний ефект, який являє собою певну сукупність початкових ефектів, що постійно повторюються і примножуються на різних рівнях даного підприємства, а також можуть поширюватись на інші підприємства та організації. Тому, важливе практичне значення надається більш детальному аналізу саме мультиплікаційного ефекту (рис. 1.) [9, с. 645-646].

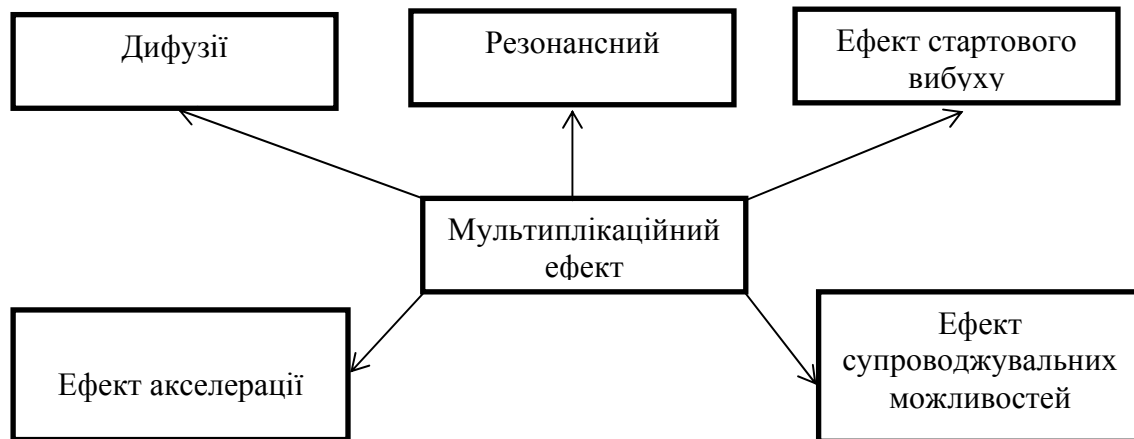

Рис. 1. Форми мультиплікаційного ефекту

Дифузійний ефект виникає у тому випадку, коли конкретна прогресивна ідея, проект, чи нововведення, технічного, соціального чи організаційного характеру впроваджується у використання в інші галузі та сфери діяльності.

Резонансний ефект прослідковується у тому випадку, коли певна прибуткова ідея чи нововведення стимулює розвиток інших явищ у виробничій сфері [9, с. 645-646].

Ефект стартового вибуху визначається як ланцюгова реакція у перспективі, тобто одна перспективна ідея обумовлює в майбутньому виникнення різних нововведень, що призведе до швидкого збільшення ефекту у тій же або іншій сфері діяльності [9, с. 645-646].

Ефект супроводжувальних можливостей, який виникає як результат використання різних матеріальних цінностей та виявляється у формі проміжних та побічних ефектів застосування певного роду відходів.

Ефект акселерації, який передбачає прискорення тенденцій розповсюдження та використання конкретної ідеї програми, проекту, нововведення тощо.

Дослідивши основні форми мультиплікативного ефекту, можна стверджувати, що їх поділ є досить умовним та відносним, тобто при реалізації великомасштабного проекту очікуваний результат буде одночасно включати всі його форми. У цьому випадку величина такого ефекту залежить від певних факторів, а саме економічної ефективності ідеї (впровадження нової техніки, прогресивних методів тощо), його величини, швидкості розповсюдження у інших сферах діяльності.

Також на практиці часто проводять класифікацію ефективності діяльності підприємства залежно від типу процесів. Відповідно до цієї ознаки можна виділити організаційну ефективність, яка передбачає оцінку управлінських процесів; фінансово-економічну, що характеризує фінансову ситуацію підприємства; соціальну, яка включає аналіз та оцінку кадрової політики; технологічну, де мається на увазі ефективність використовуваних технологій (маркетингових, кадрових, інформаційних тощо); інноваційну, яка характеризує ефективність інноваційної політики підприємства тощо.

Рівень ефективності діяльності будь-якого підприємства визначається відповідною сукупністю чинників як внутрішнього так і зовнішнього середовища.

Відповідно чинники внутрішнього середовища формують основні передумови ефективного функціонування підприємства шляхом узгодження і впорядкування організаційних зв'язків, координації та спрямування діяльності кожної підсистеми підприємства на досягнення загальної мети. Зовнішні чинники визначають суспільні потреби та здійснюють їх конкретизацію у властивостях продукції підприємства, а також встановлюють основні обмеження як у плані ресурсного забезпечення так і в плані величини впливу на навколишнє середовище.

Розглянувши чинники, які визначають ефективність діяльності підприємства, узагальнено основні джерела її покращення: підвищення продуктивності праці, економія витрат живої та уречевленої праці шляхом зниження трудомісткості, матеріаломісткості та фондомісткості продукції, а також забезпечення раціонального використання природних ресурсів.

Широке використання перерахованих джерел потребує здійснення на підприємстві певних заходів економічного, організаційного, соціального та іншого характеру, які визначають основні напрямки удосконалення його діяльності. Серед них можна виділити такі, як: впровадження результатів науково-технічного прогресу, удосконалення виробничої та організаційної структури управління, вдосконалення механізмів реалізації основних функцій менеджменту тощо. Внаслідок врахування дії всіх цих факторів підприємство буде мати змогу отримати не тільки економічний, а також соціальний і екологічний ефекти від здійснення діяльності.

Висновки. Отже, ефективність діяльності підприємства можна визначити як комплексну економічну категорію, яка характеризує можливість досягнення позитивного результату (ефекту) в ринкових умовах господарювання, іншими словами ця категорія відображає рівень використання ресурсного потенціалу підприємства щодо досягнення поставленої мети.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Якимчук Т.В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т.В. Якимчук. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtpdf.
2. Шляга О.В. Ефективність господарської діяльності: сутність та підходи [Електронний ресурс] / О.В. Шляга, С.С. Карнаушенко. - Режим доступу: <http://www.zgia.zp.ua>,
3. Рац О.М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О.М. Рац // Економічний простір: Зб. наук. праць. - 2008. - №15. - С. 275-285.
4. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В.Осовська, О.О.Юшкевич, Й.С.Завадський. – К.: Кондор, 2009. - 358 с
5. Майстро Р.Г. Науково-теоретичні основи ефективності / Р.Г. Майстро, Ю.С. Щербак // Вісник НТУ «ХПІ». - 2014. - №32. - с.97-101.
6. Шепеленко М.П. Теоретичний аналіз сутності ефективності діяльності підприємства / М.П. Шепеленко // Управління розвитком. – 2013. - №22. – с.35-36.
7. Нили Э., Адамс К., Кеннерли М. Призма эффективности / Э. Нили, К. Адамс, М. Кеннерли. – К.:Баланс-клуб, 2003. - 478 с.
8. Монастирський Г.Л. Теорія організації: навчальний посібник / Г.Л. Монастирський. – К.: Знання, 2008. – 319с.
9. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. / О.С. Іванілов. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 728 с.

АННОТАЦИЯ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В условиях глобализации и постоянной конкурентной борьбы, важным вопросом для каждого предприятия является обеспечение его эффективной деятельности. Это достаточно сложно, поскольку предприятие как открытая система, постоянно находится под влиянием факторов как внутренней, так и внешней среды.

Целью статьи является рассмотрение и обобщение теоретических основ эффективности функционирования предприятий. В статье использовались такие методы научного исследования: комплексный и системный подходы, методы анализа и обобщения.

Теоретическую и методологическую основу научного поиска составляют труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам эффективности деятельности предприятия.

Установлено, что эффективность – комплексная, многогранная категория, которую можно характеризовать как определенное свойство предприятия, связанное с обеспечением процесса формирования целей в соответствии с условиями среды функционирования и их достижения социально обусловленными средствами при установленном соотношении доходов и расходов. На основе проведенного исследования выделены основные признаки эффективности деятельности предприятия: действенность, экономичность, качество, результативность, прибыльность, качество трудовой жизни, внедрение новшеств. Рассмотрена типичная классификация эффективности деятельности предприятия. Сгруппированы факторы внутренней и внешней среды, влияющие на эффективность функционирования предприятия.

Научная новизна исследования заключается в дополнении определения понятия эффективность деятельности предприятия – комплексная экономическая категория, характеризующая возможность достижения положительного результата (эффекта) в рыночных условиях хозяйствования, то есть эта категория отражает уровень использования ресурсного потенциала предприятия для достижения поставленной цели. Поскольку эффективность деятельности предприятия является многогранным и дискуссионным явлением, актуальным является проведение дальнейшего исследования по данной проблематике.

Ключевые слова: эффективность, эффект, предприятие, эффективность деятельности предприятия, признаки эффективности деятельности предприятия, классификация эффективности деятельности предприятия.

SUMMARY

THEORETICAL BASIS EFFICIENCY OF ENTERPRISES

In the context of globalization and constant competition, an important issue for every enterprise is to ensure its effective operation. It's quite difficult, because the company as an open system, constantly influenced by factors both internal and external environment.

The article aim is to review and synthesize the theoretical foundations of the efficiency of enterprises. In the article have been used the methods of scientific research, a comprehensive and systematic approaches, methods of analysis and synthesis.

Theoretical and methodological basis of scientific research work consists of domestic and foreign scientists on the effectiveness of the company.

It has been established that efficiency – is a complex, multifaceted category that can be characterized as a property company that is associated with the provision of the process of forming purposes according to the environmental conditions of operation and achieve them socially constructed means during a ratio of income and expenses. The main features of enterprise efficiency, effectiveness, economy, quality, efficiency, profitability, quality of working life, innovation have been highlighted. Typical classification performance of the company has been considered. Factors internal and external environment that influence the efficiency of the company have been grouped.

The scientific novelty of the research is to supplement the definition of efficiency of the enterprise – a complex economic category, which characterizes the possibility of achieving a positive result (effect) in market conditions, in other words, this category reflects the level of resource potential of the company to achieve this goal. As the performance of the enterprise is multifaceted and controversial phenomenon is important for further research on this subject.

Key words: efficiency, effect, enterprise effectiveness of the company, attributes the efficiency of enterprise classification performance of the company.